

УДК 35: 316.46.058.5

В. Ю. СТЕПАНОВ

ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ

Проведено теоретичний аналіз концептуальних основ формування і розвитку інформаційної політики, що розкриває специфіку процесів управління різних центрів і джерел соціальної влади в інформаційному суспільстві.

Conducted theoretical analysis of conceptual bases of forming and development of informative policy, exposing the specific of processes of management of different centers and sources of social power in informative society.

Ключові слова: інформація, політика, суспільство, простір, комунікація, знання.

Поняття “інформаційна політика” виникло порівняно недавно. У кінці ХХ ст. у зв’язку з визнанням у науковому світі очолюючої ролі інформації і початком переходу людства до інформаційного суспільства назріла необхідність понятійного закріплення розвитку процесів управління об’єктами інформаційної сфери. У результаті у структурі термінологічного апарату, що дає наукове уявлення про інформаційне суспільство, а також що формує методологію для його вивчення, і виникло поняття “інформаційна політика”. Інформація виступає тут як об’єкт навмисної маніпуляції і виконує сухо технічну функцію, разом з іншими ресурсами діяльності: кадрами, матеріально-технічною базою, фінансами тощо. Інформаційна політика в цьому, по суті управлінському, контексті при всьому різноманітті можливих інтересів зазвичай зводиться до сухо кількісного контролю за протіканням інформаційних потоків. На підставі кількісних показників будуються твердження про більшу або меншу інформаційну відвертість того або іншого суб’єкта. Це і зумовлює актуальність розгляду питань інформаційної політики.

Метою роботи є визначення концептуальних основ формування і розвитку інформаційної політики, що розкриває специфіку процесів управління різних центрів і джерел соціальної влади в інформаційному суспільстві.

Поняття “інформаційна політика” тлумачиться здебільшого цілком однозначно. Під цим терміном мається на увазі спосіб поводження з наявними інформаційними потоками і ресурсами з боку різних інституційних суб’єктів (держави або державних органів, окремих організацій і установ, які можуть мати свої уявлення і інтереси при роботі з інформацією).

Ключовою і змістоутворюючою для поняття “інформаційна політика” виступає ідея “інформаційного простору” (або інформаційної дійсності) [5]. З цієї точки зору, однією з ознак глобального соціально-культурного перевороту другої половини ХХ ст. є не стільки багатократне збільшення об’єму доступної інформації, скільки виникнення

особливого роду простору, в якому починають складатися свої специфічні форми поведінки і діяльності, якісно відмінні від тих, що існували на попередньому етапі суспільного розвитку. Специфіка інформаційного простору виражається і в характерних саме для нього правилах гри, і в появі нового типу суб'єктів діяльності.

Визначенню базисних понять, що характеризують інформаційний постір в цілому, присвячено низку робіт зарубіжних авторів. Серед них слід зазначити розробки Д. Белла, Е. Тоффлера, Й. Масуди, М. Пората, А. Туренна, Дж. Гелбрейта, Р. Арони, П. Дракера, Т. Стоуньєра, М. Маклюена, Е. Гіddenса, М. Кастьельса, Ф. Уебстера. При цьому інформаційне суспільство в інформаційному просторі розглядається як нова стадія суспільного устрою, при якій активно формується інформаційний сектор економіки, що набуває пріоритетного значення.

У сучасних вітчизняних дослідженнях окрім теоретичні та практичні аспекти формування інформаційного суспільства в інформаційному просторі розглядали В. Биков, О. Гриценко, В. Іванов, О. Литвиненко, Є. Макаренко, І. Огірко, Г. Почепцов, В. Тронь, П. Цегольник, О. Шевчук, С. Чукут, В. Хомяков та ін.

Слід підкреслити, що в багатьох сучасних теоретико-методологічних і прикладних дослідженнях частково відсутній опис механізму формування української інформаційної політики.

Якщо в традиційних підходах до інформаційної політики немає необхідності задаватися питанням про природу інформації і форми її присутності на сучасному світі, то визнання інформаційного простору як чинника глобальних змін на всіх рівнях соціальної модернізації робить відповідь на це питання ключовою для реального вибудування стратегій діяльності і формування особливої політики в інформаційному полі [2].

Ключовий момент розуміння ситуації, що змінилася за останні десятиліття, знаходиться в аналітичному зіставленні понять “інформація” і “знання” [8]. У буденній свідомості два терміни є, по суті, синонімами. Тоді як у практичній діяльності в інформаційному просторі інформація починає розглядатися як “сировина” для виробництва знань особливого роду.

У класичній природничо-науковій парадигмі знання визначаються як щось непорушне і постійне – те, що не залежить від ситуації, що змінюється, і є абсолютно незалежно від діапазону можливих інтерпретацій.

Інакше відбувається справа в інформаційному полі. Тут знання зовсім не володіють абсолютною істинністю, а іх основною ознакою є залежність від багатьох чинників, що далеко не завжди раціонально визначаються та використовуються. Найближчим аналогом цьому типові знання можна визнати процес ухвалення рішень в управлінській практиці. Управлінець на основі інформації, що поступає до нього з різних джерел інформації, формує знання про свою майбутню діяльність, форми поведінки. Таким чином, інтереси і установки по відношенню до інформаційного поля створюють базові умови для виникнення феномену новітнього часу, який отримав називу – “інформаційна політика”.

Варіанти визначення інформаційної політики істотно відрізняються один від одного залежно від застосування підходів до постановки питань про наочно-процесуальну і суб'єктивно-об'єктивну складових даного феномену.

Насамперед, залежно від мети використання даного поняття виділяють три напрями: фундаментально-теоретичний, теоретико-прикладний і проблемно-прикладний [6].

У фундаментально-теоретичному напрямі при визначені поняття “інформаційна політика” прослідовується мета представити універсальну дефініцію, що претендує на використання її як наочна підстава науково-теоретичних досліджень і навчальних дисциплін [4]. У цьому випадку сучасна інформаційна політика є особливим типом комунікацій між особливим типом суб’єктів, предметом яких є особливий тип знань, що забезпечує оформлення інформації в тих або інших мозаїчних конфігураціях.

Теоретико-прикладні варіанти інтерпретації феномену інформаційної політики орієнтовані на розробку методології для вирішення практичних завдань, наприклад, у сфері державного або корпоративного управління. У різних випадках вітчизняної практики аналізу інформаційної політики часто використовується державний підхід і копіюється визначення державної інформаційної політики, сформульоване в Законі України “Про інформацію” [1].

У спеціальній літературі державний підхід до визначення інформаційної політики інколи називається державною інформаційною політикою. Предметом дослідження державної інформаційної політики є комплексна діяльність всіх органів державного управління з розробки і реалізації стратегічних цілей розвитку процесів і явищ інформаційної сфери відповідно до ціннісно-цільової установки національно-державного типу соціальної організації та управління [3]. До державного підходу теоретико-прикладного напряму визначення інформаційної політики відноситься і інформаційна політика державного апарату, його окремих органів.

У рамках проблемно-прикладного напряму у визначені інформаційної політики формулюється предмет рішення конкретного управлінського завдання. Наприклад, у проектному документі ЮНЕСКО, де позначаються керівні принципи зі створення і просування інформації для суспільного доступу, сфера інформаційної політики обмежується обговоренням ключових питань, принципів і політик, які можуть допомогти в розвитку і просуванні виробництва, розповсюдження, збереження і використання інформації для суспільного доступу в тих, що розвиваються і майже розвинених країнах на національному рівні [7].

На відміну від теоретико-прикладного напряму до визначення інформаційної політики представники проблемно-прикладного напряму не розкривають суть явища в певному контексті, а формулюють свою робочу дефініцію і наповнюють її конкретним, “прикладним” змістом.

У більшості випадків використання поняття “інформаційна політика”, його смислове наповнення, по суті, відображає результат “середнього”, науково-прикладного рівня досліджень. Як різновид прикладного знання такий підхід орієнтується на опис і вивчення конкретної проблеми, що стоїть перед суб’єктом, тобто тих елементів дійсності, які зачіпають різні сфери досліджуваного наочного простору і не мають строго певних, однотипних зв’язків і інших аналогічних параметрів.

Контекст інформаційної політики дозволяє визначити зміст поняття, виходячи із суті процесів, що відбуваються в сучасному інформаційному полі. Розглянемо два базові параметри, що є характерними рисами технології, незалежно від сфери її застосування.

Як істотні ознаки “технологічності” процесу зазвичай виділяють процедурність – набір операцій, що систематично повторюються, які здійснюються незалежно від конкретної ситуації використання технології і відтворюваність – можливість застосовувати технологію багато разів з тими ж результатами, як у всіх інших випадках її застосування [9].

Оскільки мова йде про технології, пов’язані з пошуком, обробкою і використанням інформації, то дві універсальні її ознаки – процедурності (систематичності) і відтворюваності – матимуть специфічне наповнення, пов’язане з природою і логікою самої інформації.

Операціональний аспект роботи з інформацією визначається, перш за все, як принцип управління інформаційними потоками, а всі процедури розглядаються як управлінські операції (на відміну, скажімо, від дослідницьких або адміністративно-контрольних).

Занурення деякої послідовності операцій у соціальний світ перетворює її на власну соціально-культурну технологію, здібну до самовідтворювання. Проте масове освоєння припускає абсолютно певний стандарт процедур, що адаптований до споживача і враховує його узагальнені інтереси і мотивації. Іншими словами, виникаючі соціально-культурні технології входять у конкурентну боротьбу з іншими формами масової поведінки і повинні володіти якостями конкурентності і виживання.

Стосовно до специфіки інформаційних технологій, обов’язковою умовою відтворення є можливість індивідуального користування інформаційним простором. Ця обставина і стала вирішальним чинником для включення інформаційних технологій у повсякденне життя масової аудиторії.

Мова повинна йти про індивідуалізовані засоби орієнтації і швидкого пошуку в інформаційному просторі, що базуються при цьому на стандартному (технологічному) наборі процедур, що дозволяє цей пошук здійснювати. Тут технологічність забезпечується постійною хвилею технічних модернізацій, основний сенс яких полягає в наближенні засобів роботи до індивідуального користувача.

Таким чином, якість відтворюваності інформаційних технологій (як соціально-культурне явище) забезпечується за рахунок включення їх у форми соціального існування великих соціальних груп, з одного боку, з іншого – зведенням засобів інформаційної діяльності до масштабу окремого індивіда.

Повертаючись до логіки інформаційного простору і інформаційної політики, можна відмітити, що будь-яка з політичних орієнтацій буде сповідувати абсолютно певний технологічний підхід у рамках своєї реалізації. У свою чергу, технологія роботи є непрямою, а часто, і прямою ознакою позиціювання щодо можливого спектру політичних ідей і концепцій.

У загальнopolітичному плані цей концептуальний підхід заснований на ідеї “соціальної держави”, з особливим акцентом на права “меншин”, увагою до індивідуалізованих каналів самовираження групових цінностей і тoщо.

Інформаційна політика в цьому випадку перетворюється на типи політичної комунікації і будується з урахуванням усіх понятійних ознак, властивих цьому простору. Тут дотримано принцип “гуманітарного знання”, активно реалізується техніка інтерактивності (що в організаційному плані особливо позначається на кількості створюваних асоціацій, клубів, мережевих партнерств, характерних для цивільного суспільства), а тип суб’єкта цілком відповідає тенденціям “мініатюризації” аж до рівня окремої людини.

Поєднання інформаційно-технологічних, інформаційно-політичних і власне соціальних процесів і підходів у рамках одного простору веде до утворення множинності інтересів, цінностей і способів комунікації. Це різноманіття й утворює умови для політики, будучи одночасно ресурсною базою для створення все нових соціально-культурних технологічних проривів.

Цілком зрозуміло, що прагнення до можливо повнішого контролю над змістом і протіканням інформаційних потоків стає одним із завдань інформаційної політики. Більше того, відкриті форми комунікації стануть, безумовно, “природним противником” такої концепції.

Література:

1. Закон України “Про інформацію” від 2 жовтня 1992 р. // ВВР України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
2. Закон України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки” від 9 січня 2008 р. // ВВР України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.
3. Закон України “Про Концепцію Національної програми інформатизації” / Із змінами, внесеними згідно із Законом №3421–IV (3421–15) від 9 лютого 2006 р. – № 22. – Ст. 199.
4. Зуев С. Э. Измерения информационного пространства (политики, технологии, возможности) // Музеи будущего: информационный менеджмент ; сост. А. В. Лебедев. – М., 2001.
5. Калинина А. Э. Развитие информационного пространства региональной хозяйственной системы / А. Э. Калинина. – Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2005. – С. 14–26.
6. Кушнарев Ф. Ю. Информационная политика государственных органов управления как объект политического анализа : материалы Всерос. науч.-практ. конф. работников // Власть. – 2004. – № 8. – С. 50.
7. Программа ЮНЕСКО “Информация для всех”. Отчет 2004-2005 : [пер. англ.] / Л. В. Петрова ; Российский комитет Программы ЮНЕСКО “Информация для всех”. – М., 2006. – 165 с.
8. Информационная культура в структуре новой парадигмы образования // Сб. ст. ; науч. ред. Н. И. Гендина. – Кемерово : Кемеровская гос. академия культуры и искусств, 1999. – 181 с.
9. Інформаційні технології в регіональному управлінні : [навч. посіб.] / [М. П. Бутко, І. М. Бутко, М. Ю. Дітківська та ін.]. – К. : Знання України, 2006. – 282 с.